

Kriisis ei saagi hästi minna. Kui läheb hästi, siis ei ole kriisi

Riigikogu Toimetiste vestlusringis 14. aprillil 2021 arutlesid veebikeskkonna Teams kaudu Riina Sikkut (SDE), Siret Kotka (Keskerakond), Urmas Reinsalu (Isamaa) ja Mati Raidma (Reformierakond)¹ teemal, kuidas on Eesti saanud hakkama COVID-19 põhjustatud kriisiga. Vestlusringi juhatas Tiina Kaalep.

TIINA KAALEP: Alustuseks küsimus, mis puudutab tulevikku. Kujutlege ennast viie aasta pärast, vaatamas tagasi aastatele 2020–2021. Mida te tagasivaates võiksite näha? Mis õppetund võiks olla tänasest kaasa võetud?

RIINA SIKKUT: Ma jagaksin selle viimase aasta kaheks: esimene on eelmise kevade eriolukord, mis oligi ehmatuse kõigi jaoks, reaktsioonid olid väga tugevad ja muidugi oli palju katsetamist. Selles osas ma isegi ei oleks eriti kriitiline ei Eesti ega Euroopa Liidu suhtes tervikuna. Aga see ülejäänud aasta, kõik see, mis eriolukorra lõpule järgnes... Eks see üks suur õppetund ju ongi. Ei saa loota, et Eestil alati veab.

Meil on seni 30 aasta jooksul väga palju vedanud, aga et eriolukorra kahe kuuga kogu koroonakriis piirdubki, sellele ei tohtinud ega saanud lootma jääda. Ükskõik, kas me räägime tervishoiutöötajate koolitamisest või vaksineerimise planeerimisest või sellest, kuidas ühiskonda koos hoida. Ja see, et sa ei võta kõigest alati poliitilisi punkte, vaid et nii suur kriis on midagi, mida me peame koos ületama.

SIRET KOTKA: Kui nüüd vaadata sellele aastale tagasi... Kui me enne vaatasime televiisorist, kuidas inimesed käivad välismaal tänaval või ka siseruumides maskides, siis tagasivaates jääme kindlasti mäletama seda märgilise tähendusega hetke, kus me jõudsime ka Eesti Vabariigis olukorda, kus inimesed pidid hakkama käima nii avalikult kui ka siseruumides maskides. Teine asi, kuidas üks inimene tegelikult käitub, kui tema vabadust piiratakse – vaba liikumist, vaba käitumist – et viirus kontrolli all hoida. Kui paljud suudavad kohaneda piirangutega ja nendega elada? Mis on näiteks psühholoogilised muutused? Ma pean siin silmas eelkõige vaimset vägivalda, asjaolu, et perekondades on ju vägivaldajuhtumid suurenenud. Kuidas see ikkagi inimese

¹ EKRE esindajal ei olnud võimalik osaleda.

Urmass Reinsalu (Isamaa)

Foto: Erik Peinar

psüühikale mõjub, kui piirata nende vaba liikumist. See on minu meelest üks olulisemaid asju.

URMAS REINSALU: See kriis andis mitme aasta perspektiivis tagasivaadatuna ühe väga tähtsa õppetunni: kõikehõlmav kriis ühes eluvaldkonnas ei jää piiratuks ühe valdkonnaga, vaid hakkab puudutama kogu elu tema kõigis spektrites. Minu meelest tuleb seda arvesse võtta kõigi tulevaste sõjaliste, sisejulgeoleku või ökoloogiliste kriiside ohu hindamisel. Teine õppetund on minu meelest see, et kui me mõtleme maailmas aset leidvale kriisile, siis me peame arvesse võtma, et kõik riigid võivad olla üheaegselt hädas, ükskõik kas tegu on sõjalise või looduskatastroofiga. See tähendab, et riikidel peab endal olema oma kriitiline iseseisev vastupanuvõime, ükskõik kui heades suhetes omavahel ollakse.

TIINA KAALEP: Milles see võiks väljenduda sellel praegusel juhtumil? Mis see kriitiline iseseisev vastupanuvõime võiks olla praegusel juhul, kuidas seda mõistet sisustada?

URMAS REINSALU: See on hea näide selle kohta, et riik asutab varude agentuuri, et meil oleks oma riigi territooriumil mingidki varud olemas. See on kindlasti üks õppetund viie aasta perspektiivis, mis puudutab järeltule tegemist. Ma arvan, et viie aasta perspektiivis tagasi vaadatuna on kriis loodetavasti raugenud, aga ma usun, et mitmed sotsiaalsed fenomenid jäävad; mõned positiivsed, mõned negatiivsed. Positiivne on kindlasti see, et kui varem me nägime maski vaid Aasia turistidel, siis mingid isikukaitsevahendid muutuvad levinuks kogu inimtsivilisatsioonis.

Kindlasti on kaugtöö ja selge digitaalne mõõde teinud röögatu arenguhüppe. Ma usun, et erinevad töövormid ja eriti koosolekute vormid on tulnud, et jääda. Inimestel on olnud juba aega sellega harjuda, see on meie elulaadi kõvasti muutnud. Kindlasti ka see, mis puudutab riikide mobiliseerimist. Omaette küsimus ja minu jaoks täiesti arusaamatu on samas see, mis toimub maailma majanduses. Tagasiulatuvalt on huvitav näha, kuidas sai juhtuda, et maakera pandi sisuliselt seisma ja selle tulemusena tekkis tohutu börsibuum.

Riigil peab endal olema oma kriitiline iseseisev vastupanuvõime, ükskõik kui heades suhetes teiste riikidega ollakse.

URMAS REINSALU

MATI RAIDMA: Viie aasta pärast mõistame, et meie arusaam kriisist on tõsiselt muutunud. See, mis me praegu kogeme, on tegelikult ju midagi täiesti uut. Kui meie tüüparusaam on selline, et kui midagi juhtub, siis kuskil keegi tuleb ja teeb ning inimeste osaks jääb toimuva (põnevusega) jälgimine, siis see kriis tõi

meid maa peale. Ta näitab, kuidas iga inimese teadlikust käitumisest sõltub kriisi lahendamine. Võib-olla mõne aasta pärast oleme ses mõttes targemad ja jõuame järgi riigikaitsele. Kui te mäletate, siis aastaid tagasi me korraldasime meeletult pabersõdu – kui vaenlasi oli niimitutuhat, siis me panime niimitutuhat vastu ja lõpuks võitsime. Ühel hetkel saime aru, et meie ressursid on täpselt sellised, nagu meil on. Ehk siis me muutusime reaalseks ja püüdsime neis reaalses mastaapides ka planeerida. Mu sisetunne ütleb, et me jõudsime nüüd tsiviilmaailmaga samasse seisusse. See filosoofia, kus me teeme plaanid ja plaanides alati võidame, reaalsuses ei toimi. Reaalsuses on meil need ressursid, mis meil on ja need teadmised, mis meil on. Paberiga asja ei võida.

TIINA KAALEP: Me ei saa täna kuidagi öelda, et oleme hästi hakkama saanud. Meil on enam kui 1000 selle haiguse tõttu lahkunud inimest ja äärmiselt kõrge nakatumise tase. Eks me peame küsima iseendalt, kus me vea tegime ja mis oli see hetk, kus me magasime midagi olulist maha.

Kriiside maailmas tehakse pidevalt vigu ja see on kunst, kuidas vigadest õppida ja pidevalt oma tegemisi korrigeerida.

MATI RAIDMA

MATI RAIDMA: Olles taustalt kriisireguleerija, tahaksin öelda, et kriisis ei saagi hästi minna. Kui läheb hästi, siis ei ole kriisi. Kriis oma olemuselt on selline, kus me ei ole valmis, kus probleeme kerkib niivõrd palju peale, et lahendamiseks

Mati Raidma (Reformierakond)

Foto: Erik Peinar

pole kunagi piisavalt aega ja ajakriitilises olekus peab pidevalt vastu võtma otsuseid. Seega tuvastada, kus viga tehti, on väga keeruline, pigem võimatu.

Teine teema on see, et meil ei ole tegemist isoleeritud kriisiga, me oleme üks osa globaalsest kriisist ja see on kontrolli alt väljas. Kriiside maailmas tehakse pidevalt vigu ja see on kunst, kuidas vigadest õppida ja pidevalt oma tegemisi korrigeerida. Tulles tagasi planeerimise juurde, siis kriisi kõige ohtlikum vaenlane on mingi suur plaan, kust punkte loetakse ja jätkuvalt püütakse neid täita, kuigi keskkond on vahepeal muutunud. Julgen väita, et lähitulevikus tuleb jälle kriis, millel taas plaani ei ole. Siis oleks taas rөөm kohtuda ja rөөkida, kuidas me selle vea tegime, et meil plaani ei olnud.

TIINA KAALEP: Kas me ei ole siis vigu teinud?

MATI RAIDMA: Me oleme ainult vigu teinud. Aga kriisi juhtimisel ei tohi peljata vigu teha. Küll tuleb peljata seda, et sulle siseneb teadmine, et see siin on ainuõige lahendus. Ehk siis on see tuntud tõde, et vastuseid võib olla mitu ühele probleemile ja õige vastus ongi vastuste kombinatsioon.

TIINA KAALEP: Ma natukene vaidlen, sest numbrid meie ümber räägivad teist keelt. Meie nakatumiskordaja ikkagi tõusis oluliselt suuremaks kui näiteks Soomes, nii et kuskil me käitusime teisiti. Ja minu küsimus puudutabki seda, kus ja millal. Millal võis olla pöördehetk?

MATI RAIDMA: Pöördehetked algasid juba esimese laine ajal 2020 kevadel, ja see on kinni inimloomuses. Saaremaal oli kriis, kuid mida tegi Mandri-Eesti? Vaatas põnevusega, mis seal Saaremaal toimub. Nii nagu me vaatasime, kuidas Aafrikas ebola või muu epideemia möllab. See võimalus jäeti kasutamata, et mandril hakata väga tõsiselt valmistuma, sest tundus, et pole vaja ja asi ei lähe nii kaugele. See vigu oli korduv ja suvel juhtus täpselt samamoodi. Suvel läks rahulikuks, ehk siis kõik oli läbi. Kõik olid väsinud ja lootus on see, mis igas kriisis elab oma elu. Ja siis tuli teine laine, mille eest kõik hoiatasid.

Siinjuures tuleb selgitada ühte spetsiifilist asjade kulgu mõjutavat tegurit – aega. Kriisi kulgedes ajas muutub keskkond, kus tehakse otsuseid. Ühelt poolt lisandub kogemus, kuid teisalt väsimus ning tüdimus. Täna ei mäleta keegi, millises olukorras me olime näiteks jaanuaris, kui langetati üks või teine otsus. Erinevuse otsingutel tuleks analüüsida ka nakatumiskoldeid, kust statistika oma numbrid sai.

SIRET KOTKA: Selle asja juures on üks oluline fakt: kui me vaatame nii kevadist koroonapuhangut kui ka nüüdset nakatumiskordajat, siis me ei ole saanud seda näitajat loomulikult teel alla, vaid läbi piirangute. Ehk teisisõnu, meil läks kevadel nakatumiskordaja seetõttu alla,

Tiina Kaalep

Foto: Erik Peinar

et kehtestati piirangud, ja loomulikult ta leviski vähem. Ja minu seisukoht on, et kui me täna otsustaksime, et võtame kõigelt piirangud ära ja inimestel oleks taas täielik vabadus käituda nii nagu enne, siis nakatumiskordaja tõuseks kohe sama kõrgele tagasi. Ehk teisisõnu, olukord on praegu leevenemas vaid tänu piirangutele ja pingutustele. Vigu tehti siis, kui nakatumiskordaja hakkas tõusma – siis ei seatud piiranguid piisavalt kiiresti. Poliitikutel on ikka hoiak, et tahaks olla rahvale hea. Aga piirangud oleksid võinud kiiremad olla. Kui kõver hakkab tõusma, siis ei tohi oodata.

RIINA SIKKUT: Ma läheksin tagasi küsimuse juurde, mis me oleme võrreldes Soomega teistmoodi teinud. Ega Matiga kriisijuhtimises vaielda saa – kriisis tõesti tehakse kogu aeg vigu, sest info on ebatäiuslik. Seda, kas eelmine otsus oli õige või vale, kas see kellelegi meeldib või mitte, või kas rahvas aplodeerib või kritiseerib, seda ei saa nii palju arvesse võtta. Arvan, et Soome parem

hakkamasaamine tuleneb nende sidusamast ühiskonnast. Sellest, kuidas inimesed näevad oma rolli kriisis, kui palju nad valitsust usaldavad, kas nad järgivad soovitusi, hoiavad teisi. Või otsivad viise, kuidas piirangutest mööda nihverdada. Lõpuks peegeldub igas kriisis vastu see, kui hästi me oleme oma ühiskonna üles ehitanud. Kui me kriisis ei ole hästi toime tulnud ja selliseid vigu teeme, siis eks see näitabki meie üldist arengutaset.

Nii nagu päästja puhul, kui ta läheb õnnetuskohale või tulekahju likvideerima, siis me ju ei eelda, et ta kõigepealt otsib, kas saab riidekapist sularaha taskusse panna. Või kui tema ainsana siin ühtegi viga ei tee, äkki õnnestub tal oma karjääri edendada. Eks samamoodi on ka riigijuh-tide puhul. Kriisi puhul ikkagi eeldaks riigijuhitudelt riigimehelikkust.

TIINA KAALEP: Sinu mõttekäiku edasi arendades: see on siis nagu tõehetk ka meie kodanike ja riigi suhetes. Kui sa võrdlesid, et Soome kui sidus ühiskond tuli sellega palju paremini toime kui meie, siis kas see sõltub meie kodanikuhoiakust?

RIINA SIKKUT: Jah, eks ta peegel on. Riigi juhtimise puhul, tõesti ükskõik kas peaminister või valitsus tervikuna või me räägime ametite juhtidest – teie ülesanne on rahvas võimalikult tervena siit läbi viia. Ei ole oluline, kes täpselt vea teeb või kes saab kriitika osaliseks, kelle valitsusala võidab või kaotab. Tegelikult võiks ju tulla kokku ja nende ühiste eesmärkide ja prioriteetide nimel tegutseda. Kui sa, Tiina, küsid peegli või tõehetke kohta, siis näiteks viimase 30 aasta jooksul me oleme väga vähe tähtsustanud vanemaeliste panust. Noor tugev inimene tööturul on väärtuslik. Aga seevastu sotsiaalvaldkond või pikaajaline hooldus võrreldes IT-investeeringute või haridusega ei tule pilti, ei ole see asi, millele me raha tahame suunata.

Nüüd, kriisis olles, ütleme, et igaüks ise vastutab. Aga inimesed, kes suure osa tööelust veetsid Nõukogude Liidus ja saavad madalat pensioni, on võib-olla

riigiga rahulolematud ning neil ei õnnestu perearsti kaudu vaktsiini saada, sest me ei suuda eakate vaktsineerimist prioriseerida. Õelda siis neile, et sa ise vastutad ellujäämise eest, see tundub ikkagi ebaõiglane. Või siis venekeelsed inimesed. Kui me ei ole 30 aastat integratsiooni panustanud ja nüüd ütleme, et paneme Ida-Virumaale või Lasnamäele piirangud peale, las nad siis omavahel seal nakatavad üksteist – arusaamatu. Tegelikult on nakatumisnäitaja kasvu taga suured kollektiivid, keskmisest madalam sissetulek, võib-olla ka teistsugune kriisiinfo.

URMAS REINSALU: Jah, muidugi, me oleme mitmes kohas läbi kukkunud. Aga kas see ühiskonnatüübi küsimus on nüüd nii üldistatav? Ei, ma arvan, et ei ole. Seda illustreerib näiteks selgelt fakt, et kuue kuu jooksul olime Euroopa kõige madalama nakatumisega riik ja seejärel suutsime olla ka maailma kõige kõrgema nakatumisega riik. Järelikult ikkagi on see mingites muudes asjades kinni. Kriisi esimeses faasis oldi silmitsi tundmatusega. Kõik need prognoosid, võimalikud viiruse leviku tagajärjed olid need, mis sundisid peale kiirelt väga jäiku otsuseid. Täiesti võimalik, et kõik ei olnudki tagasi vaadates täies mahus rakendamiseks tarvilikud. Aga oli ju tundmatuse faktor, et mitte aega kaotada.

Suvel tehti pikk plaan, aga paberi peal hästi teoreetilise konstruktsioonina seda kriisi juhtida ei ole tegelikult õnnestunud ühelgi riigil, ükskõik kui hüpoteetilisi Päikeselinna loosungeid pannakse. Suvel tehtud plaan osutus praktikas sügisel täiesti kõlbmatuks – see oli liiga teoreetiline. Tagasi vaadates saab öelda, et ühiskonna jaoks on kõige odavam kiirelt reageerida ja varases faasis piiravaid meetmeid kohaldada. Novembrikuus, kui viirus läks uuesti tõusuteele, oli ühiskond sellest juba väsinud ja viirusel lohiseti sabas. Detsembri lõpus oli selge, et prognoosi põhjal hakkab kuu aja pärast tulema 1500 nakatunut päevas – mis hilinemisega ka nii juhtus. Ja siis need rangemad meetmed

rakendatigi. Sii a perioodi langes veel lisaks valitsuse vahetus: jaanuaris oli poliitiline retoorika selline, et tuleb olla leebem, hoida ühiskond avatum. Poliitilise retoorika inerts võttis aega reeglite kehtestamiseks ja nüüd me näeme, et kui sa hiljaks jääd, siis seda valusama jõuga tulemused ühiskonda löövad. On pikemad ja rusuvamad.

Ma arvan, et võiks võrrelda Soomet ja Rootsit. Lausa kõrgel poliitilisel tasemel tekkis ju vastasseis Soome ja Rootsi vahel erinevate mudelite valikul. Mul on meeles, kui siin oli möödunud sügisel Põhjala-Balti välisministrite koosolek, siis Rootsi minister ütles pildi tegemisel, et nemad ei tohi maskidega olla, aga soomlased ütlesid vastupidist, et nemad peavad.

Kriis näitas, et ongi võimalik maailm seisma panna ja enam kui seitsme miljardi inimese käitumist nädala jooksul muuta.

RIINA SIKKUT

Riigid kopeerisid üksteiselt erinevaid piiranguid. Osa neist ei olnud kindlasti põhjendatud, osa olid arukamad ja töötasid paremini. Lõppkokkuvõttes on minu meelest kõik riigid moel või teisel juhtinud seda kriisi suures plaanis käsitsi. Käsitsi juhtimisel jookseb käsuahel väga pikaks välja, samas detsentraliseeritud juhtimist ei ole minu teada rakendanud ükski riik.

MATI RAIDMA: Võib-olla võtame natuke liiga palju aust enda peale – et riigi-juhijad ja poliitikud ja nende roll kriisijuhtimises. Tõepoolest, olen Riinaga nõus, et elanikkonna teadlikul käitumisel on kriisil

ülitähtris roll. Aga kas ainumäärav? Võtaks jällegi Soome ja Lõuna-Euroopa, kus riigi ja elanikkonna sidusus on ju ülilm. Aga see ikkagi ei aidanud, ikka läks kõik sassi, kui vaatame siin näiteks Kreekat. Ilmselt see vajab uurimist ja aega, et aru saada. Soome puhul on tegu ilmselt Põhjamaise mõtlemisstiili ja teadliku käitumiskultuuriga, mis Soome sellest olukorrast välja vedas. Ma ei usu, et me suudame leida püha tõe selles, kuidas juhid otsuseid vastu võtsid või mis seadusi kehtestasid. Aga tõepoolest, selles mõttes on meil au elada sellise ühiskonna naabruses, kellel on oma toime mehhanismid inimeste hulgas väga head. On, on teema, mida uurida ja õppida.

SIRET KOTKA: Mul on üks tuttav, kes on elanud Soomes 22 aastat. Ta ütleb, et Soomes on ikkagi nii, et kui riik annab mingi soovitus, siis soomlased tunnetavad väga selgelt, et seda soovitus tuleb täita. Aga kui ta vaatab eestlaste peale, siis ta nimetas isegi kuidagi pahatahtlikult, et me oleme nagu mingi Nõukogude Liidu eestlased. Et valitsus annab soovitusi, aga tegelikult inimesed vilistavad nende peale ja ei taha neid täita. Elades Soome kultuuriruumis ja ühiskonnas ei saa ta aru, miks eestlased niimoodi käituvad. Kultuuritunnetus, see sidusus, mille Riinagi välja tõi, on Soomes ikka märksa teistsugusem kui meil siin.

RIINA SIKKUT: Mina ei ütle, et Soome on valinud õige kriisijuhtimise mudeli. Kriisijuhtimises ei ole õiget või vale viisi, see ongi ühiskonna kokkulepe prioriteetide kohta. Ja Urmase toodud Soome-Rootsi võrdlus on tegelikult väga hea. Mõlemad on väga sidusad ühiskonnad, mõlemal juhul inimesed toetasid valitsuse valitud kriisijuhtimisviisi. Mõelge, kui kaua Rootsi, põhimõtteliselt maailmas ainukesena, suutis hoida teistsugust lähenemist kriisile, nii et inimesed olid suhteliselt vait ja rahul ja arvasid, et nende valitsus tegeleb kriisiga õigesti.

Kriis näitas, et ongi võimalik maailm seisma panna ja enam kui seitsme miljardi inimese käitumist nädala jooksul muuta!

Kliimakriisi lahendamiseks on kasulik teada, et käitumise muutuse kiire saavutamine on põhimõtteliselt võimalik.

Urmas tõi siin paralleeli, et kriis ühes sektoris läheb laiali kogu ühiskonnas. Meil on praegu nakkushaigus, mis niidab päevas 1500 inimest. Aga ükskõik, kas me räägime vaimsest tervisest, mis on varjatud, või südame-veresoonkonna haigustest, kus Eestis on ikka kohutavad näitajad meie arengutaseme kohta – see mõju läheb samamoodi laiali, need inimesed jäävad töölt eemale, surevad varem, ei saa panustada ühiskonnas nii, nagu nad sooviksid, ja tähendavad koormust nii tervishoiusektorile, oma perele kui ka lähedastele. Tervise, või siis ennetatavate surmade mõju ülejäänud ühiskonnale toimib meil kogu aeg, aga me justkui ei pea seda tähtsaks.

URMAS REINSALU: Kui me vaatame numbritele otsa, siis kriisi esimeses faasis tundus tõesti, et suurtes Lääne-Euroopa ja Vahemere riikides oli see kriis kõige laastavam. Aga kui vaatame objektiivselt, siis viimase paari kuuga on Eestis olnud ligi 80 000 uut juhtu, aasta jooksul 40 000. Me oleme Euroopa Liidus tõusnud *per capita* nakatumiselt neljandale kohale! Meist ees on ainult Tšehhi, Sloveenia, Luksemburg. See näitab, et inimesed on ikka samad inimesed oma käitumises ja loogikas. Ega seda tüüpi kriisi ikkagi ei saa alt üles juhtida, see käsitlus või piirangud, mis luuakse, on ikkagi riigijuhtide vastutus paika panna. On olemas mingi resonantspiir, kus need kutsuvad esile protesti, mitte-aktsepteerimist, eks siis seda tuleb arvesse võtta. Omaette küsimus on, et kui piiranguid ei oleks kehtestatud üle maailma, millised tagajärjed siis oleks olnud suremusele ja inimeste läbipõdemise arvule? Ilmselt oleksid numbrid vähemasti suurusjärgu võrra kõrgemad. Seega ei saa öelda, et nende kohaldamine oleks olnud asjatu. Mäletame, mida ütles eelmise aasta kevadel Angela Merkel, kes kindlasti on poliitikas külmaverelise ja

Riina Sikkut (SDE)

Foto: Erik Peinar

väga teaduspõhise ekspertiisi kehastaja. Ta andis kriisile hinnangu, et tegemist on suurima kriisiga pärast Teist maailmasõda ja 70 protsenti Saksa rahvast eeldatavalt põeb selle läbi. Samalaadsed olid tegelikult ka hinnangud, mida Soome terviseasutused andsid, et Soomes põeb haiguse läbi 80 protsenti. Ma ei ütleks, et suures plaanis, nii suure tundmatusega silmitsi seistes, midagi valesti tehti.

TIINA KAALEP: Me oleme päris palju kuulnud erinevaid mõttearendusi inimeste suust, kes ütlevad, et osa piirangutest on olnud ülemäärased ja puudutavad inimeste põhiõigusi. Küsin teilt kui poliitikult: millised piirangud on teie hinnangul Eestis ülemäärased? Täitsa konkreetne küsimus.

Siret Kotka (Keskerakond)

Foto: Erik Peinar

MATI RAIDMA: Mitte ükski piirang ei ole ülemäärane. Inimestele on kindlasti ülemäärased kõik piirangud, mis puudutavad neid isiklikult.

URMAS REINSALU: Tõendus põhised teadmised piirangute kohta on tekkinud alles sügisel, selle aasta alul, kus me võime neid nii-öelda kataloogist välja valida. Loomulikult osa piiranguid seal kataloogis olid väga väikese mõjuga. Mäletame, kuidas esimese laine ajal olid tõmmatud linnid laste mänguväljakute ümber. Hiljem tuli teadmine, et vabas õhus see viirus ju niiviisi ei levi. Selle aasta alul lõviosa Euroopa riike sulges oma piirid uute muteerunud viirusevormide vastu. Nõuti lausalist testimist piiridel. See oli paraku asi, mille me maha magasime. Eks tuleb ausalt öelda, et midagi ei ole veel seljatanud. Viirus on viimaste nädalate perspektiivis uuesti kiires tõusufaasis.

RIINA SIKKUT: Piirangute populaarsusküsitlust ei maksa teha, ikka tahame piiranguid, mis meid ennast väga ei piira, aga teisi küll. Ja kohe, kui hirm üle läheb, siis hakkaksime piiranguid leevendama. Mis minu jaoks hästi demonstreerib seda, et kriisi juhtijal peab olema mingi sisemine kindlus, arusaam oma rollist, eesmärgist ja sellest, mida on vaja teha selle eesmärgi saavutamiseks. Ning neid valikuid tuleb avalikkusele selgitada. On need siis populaarsed või ei ole.

Loodan, et piirang, mida meil ei tule, on ainult vaksineerimissertifikaadiga inimese pääs kooli või tööle või kohvikusse või spaasse või panka või notarisse või ühistransporti. Peaksime vältima mingisugust kahekihilist ühiskonda, kus ainult osa saab vabalt liikuda.

SIRET KOTKA: Piirangute ja soovitustega on ikka nii, et need, mis aasta tagasi kevadel kehtestati, nt poodi minna kinnastega ja poest koju tulles toiduained pesta – see teadmusruum on ju tegelikult tänaseks muutunud ja seda soovitust enam aktiivselt ei jagata. Teisisõnu, eks selle COVID-19 valguses saavad kõik targemaks. Küll on tegelikult tähtis see, kuidas inimesed võiksid käesolevale suvele vastu minna nii, et nad ei nakatuks.

MATI RAIDMA: Kuna Urmas tõi ka natuke sellist poliitilist mõõdet sisse, siis ma sekundeerin küsimuses, mis puudutab piire. Nii ilmnes sügisel väike probleem, et kui me väga kindlalt rääkisime lennujaamast ja testimisest seal, siis riik unustas ära, et meil on maapiir ka. Tegelikult Läti poolt tuli seda viirust ikka kole palju sisse. Peamiselt tööjõuga, kes sealtpoolt (Valgevenest, Ukrainast jm) tuli, keda piiridel ei testitud, ei kontrollitud ja kes andis seeläbi oma panuse statistilisele hüppele. Üks pisiasia, millel ma ei tahaks peatuda, aga lihtsalt anda natukene poliitilisest pipratoosist juurde.

TIINA KAALEP: Aitäh, ma tahaksin lõpuküsimuse teemaks pakkuda teile taas väikest mõttemängu. See aasta on meid tegelikult palju õpetanud, töö olemus on

muutunud, me oleme hakanud nägema hoopis teistsuguseid võimalusi. Kas või see, mis siin meiega praegu toimub [vesteldakse Teamsi vahendusel]. Ja päris kindlasti on ka teisi asju, mida oleme kiirkorras õppinud. Siin tuli jutuks, et nüüd me teame, et on võimalik muuta miljardite inimeste käitumist väga lühikese aja jooksul. Ei kujutanud ettegi, et see on võimalik. Kas te oskate veel sarnaseid asju välja tuua?

URMAS REINSALU: Ülim potentsiaal puudutab meie IT eksporditööstust, selle paremat ärakasutamist. Reaalsus, mille poolest me oleme rikkamaks saanud, on muidugi see, et maailma geopoliitiliste vastasseisude arengud, mida on prognoositud aastatega, on aset leidnud kuudega. Me oleme rikkamaks saanud palju agressiivsema ja tugevama Hiina tõttu. Sellel kriisil on vägagi vahetu mõju meie julgeolekule ja maailma suurvõimude tasakaalule või pingetele ja vastasseisudele.

Ja veel, ilmselt on läbinämmutatud kliše, mida Marju Lauristin kirjeldas aeglase mõtlemise kujundina. Oleme kõik selle aasta jooksul ainuüksi kontakte vähendades olnud palju kas pereringis või üksi. Aeglasemat elamist ennast on väga palju juurde tulnud, teistsuguse rütmiga olemist. Hea oleks, kui see ei kaoks ära, see võiks olla inimkonnal üks tarkus. Elamisemooduse, elamisestiili säilimiseks.

RIINA SIKKUT: Nii nagu Urmas mainis IT-d, läheksin isegi spetsiifilisemaks – küberturvalisus. Arvestades, kui palju tööd, andmeid ja suhtlust kolib digiilma, on küberturvalisuse lahendused nii riikide kui ka organisatsioonide jaoks vältimatud. Eesti tugevuste kasutamine oleks meile nii majanduslikult kui ka maineliselt tähtis.

Teiseks haridus. Oleme pikalt rääkinud individuaalsetest õpiteekondadest. Nüüd nägime, et distantsõpe kolmandikule sobib, kolmandikule ei sobi, kolmandik tuleb toime. Kui õpilased saaksid õppida enda jaoks sobivamas vormis, omandaks nad teadmisi paremini, oleks vähem stressi ja klassis kohal vähem lapsi. Siis

oleks rohkem rahul nii lapsed, lapsevanemad kui ka õpetajad. Ja hariduse digilahenduste järele on kahtlemata rahvusvaheline vajadus.

Ma tooks kasulikkuse välja ka Euroopa Liidu jaoks. Nii nagu Eesti jaoks kriis oli test, eks ta oli seda ka Euroopa Liidu jaoks. Ükskõik, kas me räägime Schengeni ruumi toimimisest või Euroopa Liidu bürokraatlikust aeglusest ja konsensuse otsimisest. Oli üllatav näha, kuidas riigiabilubasid saab Euroopa Komisjonist pooleteise päevaga. See, mil määral ennast kokku võeti, asju ümber vaadati ja tõesti võimaldati riikidele vajalikku tuge, oli väga hea.

Viimasena mainiksin, et me oleme harjunud rääkima liikmesriikide vahelisest

Kahtlemata tegi see kriis meie majanduse tervikuna innovaatilisemaks.

SIRET KOTKA

solidaarsusest, näiteks Saksa ja Hollandi, Austria ja Rootsi maksumaksjate tugi Ida-Euroopale või eelmise kriisi finantseerimismehhanismid. Minu meelest võiks solidaarsust kriisis ka riigisiselt väljendada. Nii on meil inimesi, kes kriisiga paremini toime tulevad, kui ka neid, kes mingil põhjusel kehvemini hakkama saavad, kasvõi seetõttu, et ühes kohas on võimalik kaugtööd teha ja teises sa võtadki suurema nakatumisriski vastu ja lähed igal hommikul tööle.

SIRET KOTKA: Tahan lisada veel ka kriisist õppimise. See, kuidas me tegutseme, paljuski video teel, on palju raskem. Need koosolekud on raskemad

kui füüsiliselt ruumis olles. Rohkem on vaja keskendumist, kõigest väljalülitumist. Sellega saab õppida kohalolekutunnet. Olime selle justkui ära kaotanud ja nüüd tuleme selle juurde tagasi.

Teine aspekt, mille tahan välja tuua, on transport. Kui palju me varem kulutasime aega, et jõuda ühest sihtkohast teiseni. Nüüd me adume, et see aeg jääb alles ja piisab ühest hetkest, et lülitada kaamera sisse ja olla kontaktis teise poolega. Transpordikulu ja aeg – kuidas see suhe on muutunud, inimese kasuks.

Ja kahtlemata see kriis tegi majanduse tervikuna innovaatilisemaks. Ma ei räägi ainult sellest, et tehti juurde toredaid e-poode, vaid kuidas nii väikesed kui ka suured ettevõtjad hakkasid välja mõtlema nutikad lahendusi. Kuidas jõuda kliendini, olla sõbralik ja pakkuda sama või veel

parematki teenust, sest konkurents on absoluutselt teistsugune. See tõi ettevõtjaid mugavustsoonist välja ja pani neid teistmoodi otsuseid tegema.

MATI RAIDMA: Kõige eespool tooduga nõus. Lisaksin lõpuks, tulles tagasi riigi juurde, et see kriis andis ja annab siiani seda teadmist, kuidas riik saab hakkama eriolukorras ja hädaolukorras. Kuidas erinevad ministeeriumid ja ametkonnad teevad koostööd ilma selleks pikalt ette planeerimata. Tegelikult ei ole tegemist isegi väga koroonaspetsiifilise teadmiselega – selle võib täiesti üle kanda ka riigikaitsele mõõtmesse: kuidas riik saab eksisteerida erilistes oludes – see on väga-väga suur ja tugev õppetund. Tulles tagasi algusesse, paberi peal sa seda valmis ei kirjuta, sa pead selle läbi elama ja tunnetama.